

Okrogla miza o problematiki zagotavljanja učbenikov in delovnih zvezkov učenkam in učencem v osnovnošolskem izobraževanju

Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije je 2. junija 2010 sodelovala pri pripravi okrogle mize o problematiki zagotavljanja učbenikov in drugega učnega gradiva. Udeleženci so razpravljali o vprašanih, povezanih z dostopnostjo učnega gradiva (zlasti učbenikov in delovnih zvezkov), s ceno, kakovostjo tega gradiva in sploh šolsko politiko na tem področju. Gre seveda za dejavnike, ki so med seboj tesno prepleteni: sistemske rešitve, ki so vgrajene v zakonodajo in podzakonske akte, neposredno vplivajo na dostopnost učnega gradiva in na avtonomijo učitelja pri izbiri gradiva, s tem pa nedvomno tudi na ceno in kakovost.

Dr. Andreja Hočevar, ki se je okrogle mize udeležila kot predsednica ZDPDS, je poudarila, da smo od sredine 90. let v Sloveniji na tem področju naredili nekaj pomembnih korakov: šolski skladi so zagotovo izboljšali dostopnost učbenikov zlasti za učence, za katere bi nakup pomenil prevelik finančni zalogaj; tudi ponudba učbenikov, delovnih zvezkov in drugega učnega gradiva je na knjižnem trgu razmeroma široka in učitelji imajo za večino učnih predmetov na voljo več učbeniških kompletov.

To seveda ne pomeni, da smo lahko zadovoljni z razmerami in rešitvami, kakršne so sedaj uveljavljene. Potrebna sta resen razmislek in razprava o relevantnih vprašanih: ali so šolski skladi po 16 letih res še vedno najoptimalnejša rešitev za zagotavljanje dostopnosti učbenikov? Rešitev, da si učenci učbenike na začetku šolskega leta izposodijo in jih morajo ob koncu šolskega leta nepoškodovane vrniti v šolski učbeniški sklad, z vidika sodobnih didaktičnih načel za številne strokovnjake ni več sprejemljiva, saj to pomeni, da učenci učbenike lahko zgolj berejo, ne smejo pa vanje ničesar vpisovati.

Pri tem je kršena tudi zakonodaja, ki ureja avtorske pravice, in država, ki želi biti pravna, si tega preprosto ne more privoščiti; uveljavljenost šolskih skladov poleg tega botruje temu, da država že leta ne stori tistega, kar bi morala in k čemur se je ta vlada zavezala s koalicijsko pogodbo: da bo postopno zagotovila, da bodo učenci dobili učbeniške komplete za vseh devet let osnovnošolskega izobraževanja v trajno last ob participaciji staršev glede na njihov socialno-ekonomski položaj, pri čemer bi država – po zgledu rešitve, uveljavljene v Avstriji – navzgor omejila ceno učbeniških kompletov za posamezen razred in uredila odkup.

Vsekakor bi moralo ministrstvo najprej spremeniti sistemske rešitve, ki je povsem nedomišljena in je bila plod prizadevanj nekaterih, ki so zahtevali, naj bo, povedano s prispodobno, sodobna šola »svinčnik in zvezek«. Gre seveda za rešitev, po kateri se potrjujejo le učbeniki, ne pa tudi delovni zvezki, ki sodijo k njim in skupaj z njimi sestavljajo didaktično in vsebinsko zaključen komplet. Omenjena sprememba pravilnika je bila pred nekaj leti med drugim pospremljena z utemeljitvijo, da se bodo učitelji lahko »avtonomno odločali«, ali bodo uporabljali delovne zvezke ali ne – in številni strokovnjaki so tedaj opozarjali, da je ta avtonomija bolj

kot ne navidezna, saj so vedeli, da v šoli pri pouku učitelj ne more in ne sme za vse učence predpisati uporabe gradiva, ki ni obvezno. Lahko sicer priporoča, lahko predlaga kot nadstandard, a vemo, kaj to pomeni za otroke iz socialno nesposobnega okolja. V tem je veljavna rešitev nesprejemljiva. Nepotrjevanje delovnih zvezkov je pomenilo tudi to, da ti nimajo več statusa obveznega gradiva. Na to so takrat nedvoumno opozarjali nekateri člani in članice strokovnega sveta.

Vedeli so, da učiteljeva »avtonomija« pri odločanju o tem, katero gradivo bodo učenci morali obvezno uporabljati pri pouku, ni neomejena; učitelj seveda opravi strokovno presojo, katero obvezno učbeniško gradivo bo pri svojem predmetu izbral za učence, ne more pa ga izbirati, kolikor želi, saj zanj plačujejo starši. Če naj bo pri razmislekih o uporabi učbeniških kompletov dejansko avtonomen, mora imeti oporo v domišljenih sistemskih rešitvah, ki polje avtonomije šele vzpostavljajo. Zagotovo pa avtonomije ne morejo vzpostavljati in podpirati nedomišljene rešitve, s katerimi se čez noč, brez opore v zakonu, postavljajo omejitve, ki težave s šolskega stališča in s stališča finančnih sredstev – ki bi jih moralo v nakup učbeniških kompletov vlagati ministrstvo! – formalno in dejansko še bolj zapletejo in zato seveda ne rešujejo ničesar.

Za stroko ni dvoma: v današnjem času se zagotovo ni mogoče strinjati z logiko, po kateri zadostuje, da so učenci v šolah opremljeni le s svinčniki in z zvezki, v učbenike pa lahko kvečjemu gledajo. Zagotoviti je treba dostopnost učbeniških kompletov in čim večjo funkcionalnost teh kompletov za učence, skladno s sodobnimi spoznanji vseh za izobraževanje pomembnih strok, pri tem pa si prizadevati, da tiskano gradivo smiselno in kakovostno dopolnjuje tudi gradivo v elektronski obliki.

Prav tako strokovno niso sprejemljive rešitve, ki bi temeljile na omejevanju produkcije in ponudbe učbeniških kompletov – da je namreč učbenik predmet ponudbe in povpraševanja na prostem trgu šolskih knjig, je jasno v vseh razvitih državah. Začeti razpravo o tem bi pomenilo spraševati se, ali ne bi bilo bolje, če bi država za vsak predmet določila »pravi« učbenik in s tem preprosto zaprla učbeniški trg. Da bi s tem zavrteli časovni stroj in se vrnili vsaj 20 let v preteklost, najbrž ne kaže posebej omenjati. Tudi ne kaže izgubljeni besed s tem, kako bi takšna rešitev vplivala na strokovno avtonomijo učiteljev. Seveda pa to ne pomeni, da bi moral biti trg, o katerem govorimo, povsem prepuščen neoliberalni logiki laissez-faire. Država nedvomno ima mehanizme, s katerimi lahko na trg učbenikov posega in nanj vpliva, tako da ohranja konkurenčnost med založniki in hkrati vpliva na vsebinsko kakovost njihovih izdelkov.

Predvsem pa bi morala država po 20 letih postopoma uveljaviti sistemsko rešitev, ki bi vsem osnovnošolcem zagotovila, da bi učbeniške komplete dobili v trajno last. Kot je bilo že omenjeno, je lahko podlaga za razmislek o takšni rešitvi model oskrbe učencev z učbeniški kompleti, kakršnega poznajo v sosednji Avstriji – o čemer je bilo pri nas že veliko napisanega in bo morda tudi predmet razprave v prihodnje.

*Dr. Andreja Hočevar,
predsednica ZDPDS*